

ANNO DOMINI

Egy kortárs feljegyzései 9.

Az hiba — néha mulatságos hiba —, ha az ember túl nagy jelentőséget tulajdonít önmagának. Tehát nem ezért engedem meg magamnak, hogy visszalapozzak a feljegyzéseimben. Hanem azért, mert egy-két érvényes gondolat vagy megfigyelés akadhat azokban a részletekben is, amelyekről évekként ezelőtt esténként, amikor sebtében papírra vettem őket, álmomban sem gondoltam, hogy valamilyen kinyomtathatók lesznek. Csak hét éve is, amikoról ezek a sorok valók — magamnak is alig akarom már elhinni —, nem valami csip-csup cenzor, hanem egy egész politikai hatalom őrködött, nehogy napvilágot láthasson az, ami neki nem tetszik.

Most tehát — nevezhetném nyári kikapcsolódásnak? — visszanézek a feljegyzéseimre. Bizonyára az olvasónak sincs kedve ellenére olykor-olykor hátat fordítani néhány percre a jelennek. (Úgyis utánunk jön majd, ha akarjuk, ha nem.)

*

1987. január 1., csütörtök

Tehát 1987. Imával kezdeni. Imával kezdhetné a világ is, de ahelyett híreket mond.

Január 4., vasárnap

A bécsi rádió a kommunista pártok utódlási szokásairól. Okoskodó tanulmány unalmas felolvasásban. A keleti kommunista pártok utódlási rendszerében többnyire a puska- vagy pisztolygolyó a főszereplő. — Délután Mécs Karcsiék. Mondtam, hogy befejeztem *A pápa és a császár*-t. Karcsi elvitte, februárban Kazimir elé terjeszti. (Eredeti címe *Kard és kulcs* lett volna, de rájöttem, hogy az rossz. Nehézkes utalás.) — A kínai diákok az egyetemen elégették a *Zsemnin Zsipao*-t, a pártlapot, mert azt írta róluk, hogy amikor nagyobb demokráciát követelnek, tanúbizonyságot tesznek: „*nem mások, mint az imperialista szabadságmétely áldozatai.*” Szabadságmétely. Ez igen!

A nyugati technikai forradalomnak nem volt „távlati terve”. Semmiféle terve sem volt; az ilyesmit lehetetlen tervezni. Létrehozója a szabadság és az emberi képzelőerő. No meg a haszonvágy. Fájdalom, ennek tragikus visszahatásai is lesznek — a körvonalai máris bontakoznak —, de a keleti társadalmak bürokráciája mindenfajta változásnak csírájában nyakát szegi. Tehát ki sem lehet próbálni, hogy szabadság és fantázia mi jóra vagy rosszra képes. Így hát akármit határoznak is a keleti országok kommunista pártjai a fejlődésről az ő KB-üléseiken, a megvalósításának útjában hatalmas akadályként saját maguk állanak.

Az Apostolok Cselekedeteit olvasom.

Pál!

Pál nélkül nincs anyaszentegyház.

Január 11., vasárnap

A boltban hallom, hogy hétfőtől 20 százalékkal felemelik a kávé árát; délben a rádió azt mondja, hogy „ez nem központi áremelés”. Hát mi?

Egész délelőtt esik a hó, a déli gyorssal fel akartam menni Pestre; Anyám, szerkesztőség, de látom, hogy kockázatos lenne. Mondja a rádió, hogy késnek a vonatok. Délután 4 órakor már térdig ér a hó, jeges szél fúj, döngeti az egész házat, nagynehezen átevickélünk a műteremből a lakásba, a konyhajtó előtt majdnem ránk dől a hófal.

Január 12., hétfő

Ostromállapot. Az ablakhőmérő mínusz 15 fokot mutat. A legtöbb főútvonal járhatatlan, válságbizottság alakult Budapesten. Nem tudom, hogyan ássuk ki magunkat a hóból, be kellene mennem a postára, de hát ha a vonatok se járnak, minnek? Valahogy bevergődtem, posta nem jött, nem megy. Ebből csak az a jó, hogy akkor újság sincs... Energiakorlátozás — ez a házban már nálunk megvan, elromlott a központi fűtés motorja, valahol dugulás lehet —; a műteremben jó meleg van, ott tanyázunk. — *Castro* Kubája egyre nagyobb gondban van, elkeseredetten nyilatkozott *Oriana Fallaci*-nak: lopás, csalás, korrupció, munkátlanság... Hiába az ideológiai nevelés?!

A rádióhírek szerint 25 éve nem volt ilyen zord világ az utakon; egymillió ember nem jutott el a munkahelyére. Autók, buszok százai szerteszét elakadva, még katonai lánctalpasok is; falvak kenyér, tej nélkül, itt a közelben Somlójenő kultúrházában 300 megrekedt autós utast helyeztek el nagynehezen; sok városból tilos autóval kimenni. Ilyen helyzetekben szokta a *R.* azt fradni az újságban, hogy a szocializmusért harcoló ember megküzd az időjárással. Nem a szocializmus miatt, micsoda hülyeség, hanem mert ki akar menni az ajtón. A televízió a *My Fair Lady*vel vigasztalja az országot, amely egy hatalmas fridsider lett. Marinak írrok levelet. Egyszer majd csak elviszik. Palackposta a hóból.

Áram van. Gyakran éppen nyáron nincs. *Die Kunst der Fugét* hallgatom. Késő este hallom a rádióban, hogy az újságokat nem lehet eljuttatni az előfizetőkhez, tehát néhány napig kevesebb példányban jelennek meg. A Népszabadságból — miért vagyok még mindig papíron a munkatársam, magam sem tudom — elég lenne kettő: egy a Kádárnak, egy a szovjet nagykövetségnek.

A harmad- és negyedosztályú éttermekben — furcsa, hiszen színvonalban majdnem mindegyik az — 10 százalékkal felemelték az árakat.

Január 15., csütörtök

Meg kell mondani, hogy ezekben a rendkívüli napokban a rádió és a televízió értelmesen, szakszerűen, jól tájékoztat, szemlátomást rengeteg munkával. Egy szovjet tiszt nyilatkozata — valamilyen lánctalpas kiásó alakulat parancsnoka —: „*Mi mindig segítünk.*” Igen. Máskor is. Tudjuk. Egyébként Moszkvában bejelentették, hogy tavasszal Mongóliából is vonnak vissza csapatokat. Gorbacsov nagyon dolgozik. Repkednek fejszéje nyomán a faágak. Hány van még? Mert az egyikén ő is ott ül. — Fekete Sanyi cikke — *Kilépési nyilatkozat*, mert az Írószövetségből lép ki — az *ÉS*-ben. Akkor tehát most kint van.

Január 17., szombat

Egy katonai díszszemlén ellopták az equadori köztársasági elnököt. Nagyon szomorú!

Január 18., vasárnap

Figyelmesen elolvastam Fekete S. kilépési nyilatkozatát. Nagyon okos. De hiába okos, mégis rossz oldalon áll.

Január 20., kedd

Este a tv-híradóban megjelenik egy fotó: meghalt *Pándi Pál*. Alig akarok hinni a szememnek. Pali! Tanárom volt, szerkesztőm, sok tekintetben mesterem is. Isten veled, Pali! Semmiben sem értetem egyet vele, ami a politikai gondolkodását illeti, de tiszteltem korrektségét, lelkiismeretességét, felkészültségét, és szerettem őt. (Semmennyire sem érdekelte, hogy egyetértek-e vele vagy sem. Nem vett komolyan anti-ideologikus gondolkodásom miatt, de ő is kedvelt.)

Január 21., szerda

A reggeli gyorsal Pestre. Még mindig kockázatos a közlekedés, de azért minden vonat jár. A szerkesztőségben hallom P. Pali halálának történetét. Január 3-án agyvérzést kapott, valamivel több mint két hétig élt. Édesapja, Kardos Laci bácsi, ugyancsak a Kútvolgyiben van, nem tudja még Pali halálát. Héra Zoli is nagyon beteg; az onkológián van, néhány hete megoperálták, kicsit megkönnyebült, de most ismét rosszabbul lett, nagyon rosszul, mondják. — Pesten senkinek se jó a hangulata. A kormányzat egyebet sem tesz, mint a tanácstalanságát tagadja. — Mostanában minden kulturális és nem kulturális lap tele van Kolozsvári Grandpierre Emillel: 80 éves. Ez nagyon szép. Én nem kedvelem az írásait, azaz bizonyos írásait, amelyekben elveszti az ízlését.

Január 26., hétfő

Mari telefonja: Washingtonban hóvihár van, nem tudnak bemenni dolgozni, mínusz 16—17 Celsius-fok — Reameur-ból számolva vissza —; méteres hó az utcákon, törnek a vezetékek.

Január 28., szerda

A faluban nemrég megnyült egy földművelésszövetkezeti könyvesbolt; derék kis nő a boltos, rendeli „az árut”, persze fogalma sincs a könyvekről. A kirakatba kitette *Georges Sand* Consuelóját, meg egy *Condorcet*-kötetet, ami most jelent meg. Bemegyek, megveszem mindkettőt, szerencsére csak egyet-egyét kapott belőlük, ne csúfoskodjanak itt a kirakatban, húsz évig se kelnének el.

Január 31., szombat

Erős fagyok, mínusz 16—20! Öt órakor bementünk a misére, nagynehezen. Ősz óta ma voltak a legkevesebben. Hát persze; a magányos öreg nénik, telente az esti misék közönségének nagyobb része, nem mernek kilépni otthonról, csúszkálni a jeges, havas köveken, reszketni a hidegtől a templomban. Évek óta nem fáztam még úgy, mint ma. Erősödik a hideg vagy gyengül a keringés?

Február 1., vasárnap

Gorbacsov reformjainak magyar visszhangja és fogadtatása félszeg és bizonytalan. Ugyan miért? Nyilván több oka van. Talán a legelső: nem bíznak benne. Ezt alaposan indokolja az orosz történelem. Aztán: minden politikai—társadalmi reformnak van belső dinamikája is. Ez gyakran nem vesélytelen. Mi lesz akkor, ha túlmeleg lesz az, amit akar? Ha tovább gördül az eltűrhetőnél? A logika azt mondaná, hogy a mindenféle bajtól, önnön ostobaságától és a gyarmatosítók diktálta évtizedes

kényszerektől is szorongatott magyar pártvezetőknek örülniük kellene, hogy végre az *anyaországban* csinálják a változásokat. Gorbacsov igyekezete voltaképpen a hazai kommunisták reformszárnyát igazolja. Hát éppen ezért nincs jele az örömmek. Ez a veszedelem. Reformokat, de *ne* túl nagyokat, úgy volna jó. A hatalom azért maradjon meg... Csak hogy a hatalomnak ugyancsak megvannak a saját törvényei. Az első megingás a teljes összeomlást jelentheti. Mit csinál tehát Kádár? Amit jól látni: vár. Mire? Azt ő is szeretné tudni.

Zajosan vagy csendben fog kimúlni a párthatalom?

Február 2., hétfő

A C-ben olvasom — a C-ről majd mindjárt —, hogy a *Negyelja* című szovjet lap hetek óta hatalmas cikkekben nyomozza, hová tűnt a moszkvai, leningrádi s egyéb nagyvárosi áruházakból, mert másutt eddig sem volt, a harisnyanadrág? Alapanyag-termelők, szállítóvállalatok, minisztériumok, nagykereskedelmi raktárigazgatók nyilatkoznak. Nincs meg az oka. Végül egy összehangolással foglalkozó országos hatóság főtisztviselője így zárja le a tájékozdást: „*Nincs és punctum. A szovjet nők vigyázzanak jobban a harisnyanadrágjukra*”.

Tehát a C. Ezt a kiadványt hetente kétszer a Magyar Távirati Iroda jelenteti meg, nyugati lapok politikai elemzéseit közli magyar nyelven, esetleg riportsorozatokat, interjúkat. Néha „baráti” országok lapjaiból is van egy-egy cikk, amelyet a hazai sajtóban nem akarnak ismertetni. A kiadvány zárt, bizalmas terjesztésű; miniszteriális vezetők, párttisztviselők, szerkesztőségek kapják. Ilyesmí más országokban, úgy értem, szabad országokban is létezik, mert a kormányzat emberei igen ritkán beszélnek és olvasnak öt-hat nyelven, tájékozódniok viszont kell. Itt azonban a *titkosságon* a hangsúly: csak a címzettek olvashatják! De ezt általában már nem veszik komolyan a szerkesztőségekben, szerteszét hever az asztalokon a métely — nem így volt az ötvenes években, de én arról tapasztalatból még nemigen tudhatok —, bárki felveheti, elviheti, néha keresik, néha nem; így hát közkézen forognak. S ha már itt tartunk: van az úgynevezett *Kossuth zárt*. Ezek elsősorban könyvek, amelyeket szigorúan tilos behozni az országba. Ami eszembe jut: Arthur Koestler, Heikal Nasszer-könyve, Churchill emlékiratai, Szolzenyicin „opera omnia” vagyis minden műve, Szász Bélától a Minden kényszer nélkül, Mindszenty, Horthy, Nagy Ferenc, Kovács Imre emlékezései, Edvard Kardelj, Gyilasz, Amalrik stb. Gyors bémunkában fordítják az idegen nyelvűeket, és csak a legszűkebb kör juthat hozzá. Én egyszer-kétszer Pándi Palitól kaptam meg valamelyik kötetet, vagy szigorú titokban könyvtáros ismerőstől, aki köteles minden példánnyal naprakészen elszámolni. A polcoknak erős faajtjuk van, lakattal lezárva, mint a méregekrény a kórházakban.

Február 5., csütörtök

Miután Izraelből Bálint Anna közreműködésével — dr. Bálint Anna jogász a MALÉV-nál, közeli barátunk — megkaptuk a meghívólevelet, ma leadtam az útlevílkérelmet az IBUSZ-nál a Tanács körúti irodában. Ennek a háznak az ötödik emeletén laktam diák koromban — öt percre volt az egyetem —, Dobos Lili néprajztudós, akkor S. A. fró felesége volt, szüleinél. Dobos bácsi szelíd bibliás öregember volt, valaha tisztviselő. Soha egy hangos szó, egy kellemetlen pillantás. Nem afféle „oltsa le a villanyt” főbérlek voltak. Az IBUSZ-irodában burundi körülmények vannak; igen, mint egy bu-

rundi légiós toborzóhely a század elején. Ha az ember szót akar váltani a tisztviselővel, majdnem négykézlábra kell állnia, mert olyan alacsonyan van egy kör alakú parányi lyuk az üvegen. Nem szoktam hozzá az ilyen magán-megrázkódtatásokhoz az útlevélhivatalban, mert általában hivatalosan szoktam utazni és a szerkesztőségekben a titkárságok intézik az ilyesmit. Egy évtizede, amikor Marival utaztunk nyaranta Olaszországba, akkor értek ilyen atrocitások. Maga az útlevélhivatal intézménye is atrocitás Kelet-Európában. A tisztviselők magatartása körülbelül ilyen: mit akar ez a piszok? Utazni? Mit képzél? Nyugatra? Pláne! Nem fogjuk kiengedni, ne kémkedjen...

Folytonos politikai házibotrányok az Írószövetség körül. A hatalom nem tudja elfelejteni kedvenceinek leszavazását. Értekezletek, nyilatkozatok, félszeg téblábolások, nagynehezen féken tartott indulatok.

Február 7., szombat

Incidens. A szovjet—kínai határon békés mezőgazdasági munkát végző kombájnokokat kínai agresszorok támadtak meg. A kombájnok viszonozták a tüzet, majd visszarepültek támaszpontjaikra.

Néhány napja egy cikkében Köpeczi Béla — egyébként értékes tudós, leszámítva a jelenkori politikai tudományokat, kivált azok praktikus alkalmazását — ráförmedt az írókra, s a következőket írta válaszolva arra a szemrehányásra, hogy az Írószövetség vitáját miért titkolták el a közvélemény elől: „*A közgyűlésen elhangzottak azért nem kerültek mindenki tudomására, mert nem valók a szocialista nyilvánosság elé.*”

Szocialista nyilvánosság. Mi lehet az?

Február 8., vasárnap

Tardy Lajos Szaggatott krónikája jól megírt, fordulatos emlékezés a koalíciós időkről, az ávós bürtönvilágról, persze a kötelező elhallgatásokkal. Még csak meg sem írhatja egészen őszintén, amit a poklokban átélt, mert a rendszer sok tekintetben azonosságot vállalt, kimondatlanul is, de gyakran kimondva — azzal, ami volt... A jó emberek mindig rosszkor élnek?

Pesten elegáns külföldi boltokat nyitnak. Voltaképpen az történik, hogy a mindenre alkalmatlannak bizonyult marxi ideológia zörgő csontvázára a *Pierre Cardin*-nel szabatnak ruhát.

Rádióhír: meghalt *Héra Zoltán*. 58 éves volt és közel állt a szívemhez. Alkatában is, szellemében is elegáns volt, lefegyverző műveltség — pedig szverdlóvszki egyetem! —, hihetetlenül dekadens ezüst fej; Zoli olyan volt, mint egy fáradt arisztokrata család utolsó sarjadéka, pedig dunántúli jobbágyi származék. Volt benne valami titokzatos; a kritikái, esszéi világosak és felkészültek; de a költészete számomra rejtélyes; sohasem tudtam eldönteni, hogy igazi költészet-e vagy csak belezavarta magát a versírásba. Majd a jövő. Fáj a halála.

Február 9., hétfő

A Rádiónapló immár évek óta rendszeres év eleji politikai mellébeszélésében az idén Szűrés Máttyás KB-titkár szerepelt. Tisztességes — de sokkal tisztességesebb lett volna, ha a romániai magyar kisebbség helyzetére vonatkozó témérdek kérdésre nem a lenini nemzetiségi politika hazug hülyeségeiről beszél, hanem azt mondja, hogy kéremszépen, az igazság kimondása nem mindig lehetséges, sérténé most is külpolitikai érdekeinket, vagy túlmenne azon, amit részletezhetünk, mellébeszélni

Miklós plébánossal beszélünk a tervbe vett két emléktábláról, amelyek a templom külső falára készülének. Az egyik Lékai bíborosé lenne, a másik a háborús áldozatoké. Ez utóbbinak a megfogalmazása elég nagy feladat, ugyanis úgy kellene ráírni a mondandót, hogy mindenki értsen belőle, kivéve az egyháziügyi hivatalt, vagy ha érti is, ne emelhesen kifogást, bár az is igaz, hogy azt tilt meg, amit akar. Nem kell indokolnia. Tehát így fundáltam ki a háborús emléktábla feliratát: „*Imádkozzunk azokért a testvéreinkért, akik a második világháború frontjain, haláltáboraikban és a háború következtében feldúlt hazai földön veszítették életüket.*” A „háború következtében feldúlt” föld nyilvánvalóan az orosz dúlást juttatja az olvasó eszébe, ugyanakkor nem kifogásolható, mert a hazai földet valóban a háború következtében dúlták fel...

Február 13., péntek

Tegnap az iráni ajatollah hosszú idő után ismét megjelent a nyilvánosság előtt — 85 éves —, felemelte az ujját és azt mondta: „*Tovább! És csak semmi modernkedés!*”

A BBC a Magyarország és Románia között Erdély miatt növekvő feszültségről. Senki se akarja visszafoglalni Erdélyt, csak jogokat a magyar kisebbségnek. A románok számára maga ez a gondolat is felér egy intervenció kísérlettel. (Illyés: „*Csak növeli, ki elfödi a bajt*” —, csakhogy ezt a Kádárék nem értik. Hallgatnak.) A Népszabadság a szokásos módon viselkedik: azoktól közöl frásokat, akik kiléptek az Írószövetségből. Minden jobb szemű ember azonnal észreveszi ezt a mucsai manipulációt.

Moszkvában az Arbaton tüntetés, egy Began (?) nevű zsidó polgárjogi aktivista kiszabadításáért. A tüntetést — mondta a külügyi szóvivő — „civil önkéntesek” szétverték. Saját elhatározásból és civil felháborodásból, természetesen. A kormánynak — ki is merne ilyesmit gondolni? — semmi köze sem volt hozzá. — Gorbacsov pedig hajszolja a sajtót: Tovább, tovább, rendületlenül bírálni minden rossz jelenséget, ennek a tüntetésnek a szétverését is! Ez már kezd nagyon nem tetszeni Kádáréknak és a többi csatlósnak. Végül is Gorbacsov döntögesse a saját trónját úgy, ahogy csak akarja, de minthogy ahhoz hozzá vannak kötve az ő miniatűr trónocskáik is, mégse döntögesse nyaklő nélkül... Aztán az se nagyon tetszik nekik, sőt kicsit se tetszik, hogy G. rájött a napóleoni igazságra: „*Inkább kormányoznék papokkal, mint rendőrökkel*”. Vagyis a konszolidáltabb diktatúra viselkedési normái közül egyet-mást megért... Mindenesetre tudják: főnökük nagy tüzet rakott. Elalszik? Eltáposság? Önérzetüket se nagyon növelheti az a tény, amit a lelkük mélyén tudnak: rajtuk semmi sem múlik. Az igazi játszmaiban az ő rangjuk nulla.

Aztán attól is tartanak, mi lesz, ha G.-nek mégis akad majd egy kis ideje jobban odafigyelni ezekre a kelet-európai politikai múmiákra. Bármely pillanatban fontossá válhatnak a provinciák, ez a birodalmak törvénye.

Pozsgay csaknem két éve távol tartja magát a központi hatalom legbelsőbb köreitől. Így még nyilvánvalóbb, hogy már nem tartozik közéjük. Igaz, a *Cabinet noir*-nak sohasem is volt a tagja.

Február 14., szombat

Mit kell megérni! Életemben először hallgatom a moszkvai rádió magyar adását. Interjú Gorbacsovval. Itthon a felét se lehetne nyilvánosságra hozni. „*Mit akar ez az ember?* — kérdezte a minap

Veszprémben az utcán egy negyven—ötven közötti nő, régi ismerős, ma pártbizottsági titkárnő, véletlenül találkoztunk össze a patika előtt —, *hová rohan, hová ránt magával bennünket?*” Szikrázott a szeme a gyűlölettel. A munkahelye lelkiállapotát hozta ki magával az utcára.

Valami nagy békeparádé van Moszkvában: sztárok, tudósok, papok, frók, színdarabfrók. Világnevek is közöttük. És rengeteg gyanútlan hólyag. Mint amikor Sztálin, bő fél évszázada, összecsdítette Moszkvába a kor szellemi nagyjait. *Romain Rolland* például mindent elhitt. Stefan Zweig némi tájékozódás után semmit. Csakhogy most egy ellen-sztálini összejövetelt rendeznek; a világnagyságok közül elég kevesen tudják, hogy csak staffázsnak kellene. Mindenesetre: ez a jobb szellemi találkozó nem kétséges. Békefórum a címe.

Egyébként most (a molnári „és mindenki mond egy beszédet” mintájára) mindenki ír egy cikket a Pravdába. Ma, hallom, Sevardnadze külügyi miniszter írt, hogy folytatni a reformokat, ha áldozatokba kerül is, aztán az ukrán párttitkár, Scserbickij is írt egy cikket — öt Gorbacsov hónapok óta ki akarja dobni —, amelyben meghajol a központi akarat előtt, vagy legalábbis úgy tesz, és elismeri, hogy az egyik területi első titkár tényleg ellensége a reformoknak, el is kergetik, mert eltűri, hogy gaztolvajok lopkodják az állam vagyont, sőt talán ő maga is lop, a szemtelenje.

Ma temették Pándi Palit. Nem mentem fel a temetésre. Utálom az állami és párttemetéseket. Alacsony és méltatlan csúfolkodás a halállal. Persze: nemcsak ezért maradtam itthon, hanem arra gondoltam, lesznek ügyis elegenden: minden ismerőssel beszélni kellene, mindenki mindent elmond a politikai meg az írószövetségi helyzetről. Inkább egy fohász, egyedül, itthon.

Délután kimentünk Miklóssal Ábrahámhegyre, megnézni a templom előtti félkörbe kerülő keresztút szobrainak mintadarabjait. *Csikszentmihályi Róbert* szobrász munkája. Kitűnő formálás, iskolázott ízlés, artisztikum.

Egy buta francia újságíró — talán a Figaróban? nem figyeltem eléggé — azt mondja, hogy a Gorbacsov-effektusnak, amely megzavarja az egész keleti világot, Kádár örül a legjobban. Én azt hiszem, hogy a legkevésbé. Reszket, mikor mond ki valamit Gorbacsov '56-ról, valami olyant, ami számára, mármint Kádár számára, végzetes. De Gorbacsovot ez nem érdekli, neki az a fontos, hogy bizonyos dolgokat kimondjon. A napokban például — ez már nem a párizsi lapban van — elzavarta Prágába Sevardnadze külügyminisztert, hogy magyarázza meg reformfelfogását. Nagyon hidegen fogadták — pedig Husaknak nincs a füle mögött olyan '56, mint Kádárnak —, s alighogy becsukódott mögötte a repülőgép ajtaja, Bilak KB-titkár, a fő dogmatikus, nem is nagyon rejtegetve a dolgot, számfűlet mutatott utána.

Néhány hete beszélgettem egy kollégával, aki valaha moszkvai tudósító volt. Ezt mondta: „Új gondolkodás ide, új gondolkodás oda, Gorbacsovnak nagyon kell vigyáznia, mert előfordulhat, hogy a KGB rálép a cipőjére, de akkor ő abba többé nem lép bele...” Meglehet.

Február 20., péntek

E. ma beszélt Trautmann Rudikával, hogy megnyitná-e a következő kiállítását. Aranyos volt, mint mindig, de „nem tudom vállalni életkorom és a helyzet bonyolultsága miatt”. Rudika kívül van minden hatalmi küzdelmen. Az Elnöki Tanács elnökhelyettese. Néha fogad, néha aláír. És siratja Ilikét, a feleségét, aki két éve halt meg. Miféle bonyolult helyzetben lehet Rudika?

Szegeden konferencia „*a szocializmus építésének elméletéről hazánkban*”. Rengeteg meddő fej gyűlt össze. Beszélnek, beszélnek, tudván tudva, hogy mellébeszélnek. A főszereplő: Berecz. Aki egy idő óta történészként csillog. Ezen a héten lehet, hogy filozófus. A jövő héten talán geológus vagy sebész lesz. Professzor, persze.

Február 21., szombat

5 órakor misén. A püspöki kar körlevele a katolikus iskolák számára holnap kezdődő adománygyűjtésről. Az ügy: életbevágóan fontos. A körlevél túlságosan kenetes és elviselhetetlenül szószátyár. Ma már rövidebbnek, célratörőbbnek, egyszerűbbnek kellene lennie egy ilyen püspökkari dokumentumnak.

Február 26., szerda

A héten Pesten, két napig. A Blaha Lujza téren találkoztam M. Gy.-vel; veterán kommunista újságíró, munkásőr, illegális harcos, meg minden. Sohasem volt előnszerző. Régen ismerem, kellemes beszélő viszonyban vagyunk. Politikáról beszél persze. Mondom neki, hogy mindenki, a saját apparátusa is, mennyire unja már Kádárt. Pedig még mindig ő a legjobb közöttük. Valószínűleg a legeszebb. Gyuri közbevág: „Nem okos. Ne hidd. Én fiatal kora óta ismerem. És aki azt hiszi, hogy rendes, azt is ki kellene ábrándítanom, de nem akarok erről beszélni... Én ott ültem a Rajk-per tárgyalásán, mint a Szabad Nép tudósítója. Ismertem a háttérét.” Elbúcsúzunk. Néhány lépés után Kardos G. Gyuri: „A hülye amerikaiak elhiszik, amit ez a tintásfejű Gorbacsov mond. A Ljubjankából vagy valamelyik másik moszkvai börtönből kiengedtek öt-hat összevert nyápic zsidót és Washingtonban el vannak ájulva, hogy az oroszok, lám, milyen úriemberek.

Február 27., péntek

Tolsztoj dédunokája, aki Oroszországban él, szarvasmarhafarmot alapít Jasznaja Poljana mellett. A dédapa örülne.

Március 2., hétfő

Délben telefonál *Kazimir Károly*, a Thália Színház igazgatója, hogy a jövő évadban bemutatná *A pápa és a császár*-t, de a nagyszínházi díszletre—jelmezre kevés a pénz, stúdiósítani kellene. Lehet-e? Lehet éppenséggel, de nem szívesen. Gondolkodunk rajta, ebben egyezünk meg. Mindenesetre: öröm. Karcsi mondja még, hogy a darab teljesen kész, kifogástalan, „ide esetleg még egy kis gomboska, oda valami kis gallérdísz kell...”

Lehidegedett. Mínusz 10 Celsius-fok! Éjszakára 20-at jósolnak.

Ezen a Craxi olasz miniszterelnökön hónapok óta csodálkozom. Valahányszor kinyitom a rádiót, mindig azt hallom, hogy lemondott, de folyton hivatalban van. Hogyan csinálja?

Talán halkán mond le, nem hallja senki.

Március 5., csütörtök

Rosta Sanyi, régi jó barát, a Balatoni Intéző Bizottság főtitkára jön át Füredről, hogy szervezzen egy balatoni lapot, legyen a főszerkesztője. Nem leszek. Több oknál fogva. Lehet, hogy szervezzen balatoni lapot, de úgysem lesz belőle semmi, mert minden köznyilvános nyomtatvány legfőbb engedélyezője, azaz tiltója, a párt, nem vesz éppen most a hátára egy újabb púpot. Elege van a betűből. Az

frókból. Rájuk se bír gondolni. Egy diktatúrában a lapokból csak baj lesz. Elég az is, ami van. A főbb ok, hogy nem vállalom: nincsenek szerkesztői ambícióim. Képességeim sem. Szerkeszteni: kockázat és szenvedély. Én inkább alávetem magam egy intelligens szerkesztőnek, de a helyébe semmi pénzért sem ülök. De lesz értekezlet is ebben az ügyben, kecsegtet Sanyi — hát ez aztán számomra nagy csábítás! —, arra csak elmegyek? A barátság miatt el, de csak ha délelőtt lesz, és munkaebéden nem kell részt venni. Ez most nagy divat, a munkaebéd. Összetül egy halom naplopó és államköltségen ebédel, és nem intéz el semmit.

Március 7., szombat

Hosszú cikket írtam az Élet és Irodalomban *Láthatatlan írás* címmel, vagyis hogy itthon most már nyakra-főre jelennek meg recenziók, inkább támadások nyugati magyar könyvekről, amelyeknek a behozatala szigorúan tilos. Azaz nincs kimondva, hogy mi a tilos, de azért tilos. A kommunizmust az különbözteti meg a világtörténelem eddigi rendszereitől, hogy mindent szeretne megtiltani... Tévedek. Más ilyen rendszer is volt. Hogy egyebet ne mondjak, a náci. Csakhogy azok nem is mondták, hogy mindent szabad, míg ezek minden tilalomról azt állítják, hogy nem létezik... Hosszú. Ne menjünk bele... Elfáraszt és semmi értelme sincs ide se írni, ha nem nyomtathatják ki.

Ugyancsak az ÉS-ben Fekete Sanyi és **Eörsi Pisti** tépik egymás haját. Nem bírom végigolvasni. Meg aztán arra is gondolok, bár ez méltatlan, mert külső tulajdonságokat illetlen felemlégetni, hogy egyiknek sincs haja. Hogy pontosabb legyek: Sanyinak van, de kevés.

Paskai László esztergomi érsekké való kinevezésének MTI-hírét a Népszabadság a 4. oldalon — felülről lefelé számítva a harmadik helyen közli, kéthasábos címmel; legfelül az a közlemény van, hogy Hámori Csaba KISZ első titkár és a Politikai Bizottság tagja látogatást tett a XV. kerületben.

A minap hoztak egy határozatot — maga a Politikai Bizottság cselekedte ezt is — az ellenzékéről. A szerkesztőségben olvastam. Bizalmas, természetesen. Zilált gondolatmenete jól tükrözi a helyzetüket. Nem az ellenzékét, a pártét.

Gorbacsov szédületes tempóban ontja reformjavaslatait, mintha mindenkit egyszerre akarna megsérteni. De náluk az ilyenféle sértéseket nemigen szokták megbocsájtani. Egyébként, ha egy építmény megbomlik, még nem biztos, hogy össze is dől, s ha összedől, nem biztos, hogy befelé dől. Akkor pedig nekünk kevés örömünk lesz benne.

Március 12., csütörtök

Pestről, az IBUSZ-tól felhív egy elfelejtettem, milyen vezetéknevű Sándor, Bálint Anna ismerőse, hogy az útlevélkérelmemet Izraelbe a belügy elutasította, tegnap adták postára, roppantul sajnálja. Valamit ki kell találni... Benda Feri ügyvéd barátunkat hívnám Tapolcán, hogy nézze meg az útlevéltörvényt, de még a kagylón a kezem, amikor észbekapok: az önkényuralom nem azért önkényuralom, hogy törvényekre hallgasson, bárha maga hozta is azokat. Tehát kerülő úton kell elintézni. Magyarországon egyébként mindent így kell elintézni. — Az Új Tükör impresszumán látom, hogy főszerkesztő-helyettes lett a *Kádár-életrajz* — belepillantottam, hazugabb könyvet keveset láttam — szerzője. Aczél, a nagy organizátor a háttérben. Egyszer, hat-hét éve, hozzám is jó akart lenni. Imád jó lenni. Telefonáltak, hogy Arácson vannak Zsuzsával. A Brázay-villában van a Politikai Bizottság-

nak egy teljesen elzárt, exkluzív üdülője. Senki élőlény nem tudhatja, hogy létezik. Csak onnan, hogy az ávós vagy volt ávós, mindegy, személyzet reggelente kiteszi a kukákat a kerítés elé, s azokra hatalmas piros betűkkel rá van pingálva: *MSZMP PB*. Ezt eddig senki se vette észre. Mint a *Három a kislány*-ban a keménykalapos titkosrendőr. „*Vagyom Novotny, a titkosrendőr, tudom mindenféle tudomány...*” Szóval hogy estefelé menjünk át. Átmentünk, Aczélékkal kellemesen el lehet tölteni az időt. A nagy földszinti hallban, háttal a kisebb szobának, ahol voltunk, arccal víz felé fordulva *Pablo Neruda* ült egy óriási fotelben. Egyszer sem fordult meg. Igaz, hogy üdvözlőtávolságon kívül voltunk, s az ajtó félig csukva. Aczél mellett ült egy kanapén s egyszercsak a karomra tette a kezét: „*Pista, nem akarna lapnál, irodalmi folyóiratnál vagy könyvkiadónál főszerkesztő-helyettes, esetleg főszerkesztő lenni?*” Megköszöntem és azzal hátrítottam el, hogy a badacsonyi életformát nem cserélem fel újra pestivel, elég nekem ott lenni két-három hetenként néhány napot, továbbá hogy nem vagyok szerkesztő alkat. Nem erősködött.

Ja, megérkezett az IBUSZ-tól az elutasító *határozat*. Értesítenek, hogy útlevelekérelmemnek nem adnak helyt, mert *jogvedelme nem biztosítható*. E.-nek megadták.

Március 14., szombat

Első mérgemben tegnap azt gondoltam, hogy írok egy cikket az ÉS-be, *Levél egy útleveletről* címmel, de azt tényleg nem lehetne közölni. A fiókba meg nem szeretek írni. Különbösen is: ezek nem ismernek tréfát. Ezeket ma még nem lehet frással legyőzni. Sokféle végzet elérheti az embert, ha nem tetszik nekik valamiért. Minek mennék Elbert Jancsi után?

Március 15., vasárnap

A rádió március 15-ről fuvolázik, de fuvolázhat: a magyar zászló mellett ott csúfoskodik „a nemzetközi munkásmozgalom vörös lobogója”, amint az évtizedek óta használt epiteton ornans nevezi ezt a rongydarabot. Magyarországnak semmi köze hozzá. Magyarországnak sok-sok köze van a munkássághoz, de ehhez a vörösséghez semmi. — A Nemzeti Múzeum előtt Pozsgay Imre mondott beszédet; tisztességes, mint mindig. A rendőrség pedig csak fényképezett és a szolid ellentünetesen hangszórókkal zavarta a szónokokat. Miért? Hogy jobb hírünk legyen és adjanak újabb kölcsönt? Szűrös KB-titkár amerikai tárgyalásai miatt? Valami oka lehet. Mert a párt természete nem változott. Eltaposná márciust.

Március 17., kedd

Felhívtam Borbély Gábor főszerkesztőt, hogy tudna-e valamit segíteni útlevelelügyben. Utánanézt, férté. — Nyers Rezső valahol azt mondta, hogy „*előrelépés csak az ellenerők népfrontos bevonásával képzelhető el*”. Lehetne Kádár utóda. — A Rózsa köz badacsonyi téli utazóosztaga most jött meg a sífelésből; L. Csaba nagyon büszke, mert neki csak egy bordája törött el, mindenki más gipszekben járkal.

Délben felhívott Borbély Gábor: az elutasítás rutin volt, adjak be fellebbezést; „majd a Rác Zoli megváltoztatja a határozatot”. Rutin? Lehet, hogy Borbélynak azt mondták, de a belügyben egy újságíró kérelmének elbírálásakor nemigen van rutin, megkérdezik előtte a bizalmasukat vagy a párt-szervezetet. Ki lehet a bizalmasuk? Nem mindegy? Sokan.

Április 20., hétfő

Húsvéthétfő. Kimentünk Örsbe Gyula bácsi miséjére, mint minden évben húsvét másnapján. Költői és energikus, mint mindig. „*A krisztusi alkotmány nem változik*”. — Tatay Sanyi hosszú telefonja. Nem tud lejönni, mert autója derékig a sárban áll fönt a hegyen, az Írószövetség... Sanyi öregszik. Ahelyett, hogy írna, ilyen marhaságokkal foglalkozik. Írószövetség! Kit érdekel ma már? — Kádár látogatása Svédországban. A sajtóértekezleten keményen rákérdeztek az erdélyi magyarság helyzetére. Elmaszatolta.

Ezeknek a kis kelet-európai fejedelmeknek a 25—30 éves uralkodása valósággal biológiai anomália.

Április 27., hétfő

77 éves korában meghalt Szabó Jóska; amikor a *Magyar Nemzethez* kerültem, atyai barátságába fogadott s nagyon megszerettem. Valamikor a harmincas években kezdte az újságíró pályát, már nem tudom, melyik lapnál. Egyszer behozta megmutatni „élete legnagyobb” riportját, még a háború előttről, szakadozott napilapon teljes oldal. A címe: „*Mágnás Elza sírjánál az őr a nyulakkal társalog*”. A Mágnás Elza-sztori — valami szerelmi gyilkosság, ha jól tudom — a harmincas—negyvenes évek fordulójának nagy pesti szenzációja volt. Jóska imádta a nőket. És nagyon értette a „szakmát”. Ezek a régi újságírók nem szereztek mindenféle egyetemeken összevíssza mindenféle diplomákat, mint az én korosztályom nagyobb része, de tudtak újságot írni. Igaz, hogy nem voltak ideológiai béklyókkal világnézeti gólem-tanokhoz rögzítve. Alig egy éve, hogy találkoztunk. A New York házba lépett be, soványan, majdnemhogy hétrét görnyedve, bottal. Meglátott, felderült, visszalépett a járdára. Intett, hogy hajoljak közelebb hozzá: „*Pista, figyelj, te tudod értékelni az ilyesmit... Negyvenéves barátnőm van!*” Drága Jóska, Isten veled!

Május 15., péntek

Tegnap délután Veszprémen át zuhogó esőben Pestre. Nem lehetett kikerülni, hogy bemenjek a szerkesztőségbe „kötelező információra”. Az információ arról szólt, hogy minden rossz, semmi se megy. Ezt nélkülük is tudtam. Viszont valaki a szerkesztőségben rendszeresen belefirkál néhány szót a havi naplómba. Vagy kihúz egyet-kettőt. Elfelejtettem megkérdezni, hogy ki lehet az. — Szégyen: mindennap fűteni kell. Ma éjszaka is. — Írok egy cikket az *ÉS*-be a szentföldi útról — megadták végül az útlevelet — talán *Tu es Petrus* címmel. Vagy: *Az Olajfák hegyén*. Öröm is, rettenetes is. Öröm, hogy ma már lehet erről beszélni. Valami keveset. De rettenetes, mert ha úgy írom, hogy ezt egy hívő írja, akkor nincs az az állami tulajdonú — mind az! — pártellenőrzött irodalmi lap, amely le merné közölni.

Micsoda szellemi és politikai nyomorúság!

Tamas Istvan